

ACC. N:R M. 12459:1

MÖBELMÅLERI.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Lup. 89

/

Målade möbler ha varit vanliga i denna ort. I början av 1900 talet fanns det ganska gott om dylika i bondehemmen, för att efterhand ha blivit allt mera sällsynta. Orsakerna till de gamla möblernas försvinnande äro flera. Allmogen skaffade sig alltmera nya och finare möbler, de som gifte sig köpte vanligen möblemang av fabriksstillverkning somliga gamla möbler uppköptes av samlare och en del av möblerna voro av icke hållbara träslag, de blevo "maskätna" och sönderslogos till bränsle. Möbler av ekträ voro givetvis hållbarast och de som nu finnas kvar äro mestadels av detta träslag. De som ännu finnas i störst antal äro ekkistorna. Kistor användes förr till flera olika ändamål. I den s.k. kistekammaren i bondgården stod vanligen en eller flera kistor. I en sådan förvarades kläder, i en annan sängkläder som endast tillfälligtvis användes och stundom förvarades i en kista fjäder, vilken skulle läggas i dynor och kuddar. I en kista kunde vidare förvaras lingarn, ull och stundom mjöl. Bivaxet, som alltid tillvaratogs vid den årliga "bislakten" i september, lades ofta i en kista. Kistor funnos som voro av furu- eller björkträ. De torde dock icke mera vara i behåll, på grund av träs ringa varaktighet. Samma var förhållandet med kistor av bok. Av kistor fanns tre olika typer. Den som äldst ansedda hade s.k. flatlock och ansågs vara från 1700 talet. Flera sådana ha under senare år använts i ladugårdarna som förvaringsplats för fodermjöl. En något senare typ, som kan kallas den mellersta, har ett något kullrigt lock, den anses vara från 1800 talets första hälft. Den tredje typen har ett mycket kullrigt lock. Den anses vara från 1800 talets mitt och senare. De flesta kistorna voro målade. Grön färg utan mönster var vanligast å den äldsta typen. Årtal fanns vanligen med svarta siffror. Det måste dock påpekas att årtal på kistor ofta äro missvisande, de ha stundom målats dit i nyare tid, för att kistan skall anses som gammal. Den mellersta typen är mycket varierande i fråga om

färg. En vanlig bottenfärg var brunt, ofta användes dock ljusare färg, såsom gult eller brandgult. Blåmålade kistor av denna typ förekommo även, men sparsammare, kistor som i nyare tid övermålats i denna färg ha stundom haft en annan färg inunder. Kistor i flammigt mönster i rödgult och ljusare gult förekommo. Jag har själv två stycken tylikt målade kistor av ek, som varit i släktens ägo sedan de en gång beställts av åbon Nils Larsson på 1840 talet. Å dem finnas inga årtal eller blommönster. Den ursprungliga färgen sitter kvar. Vem målaren var är obekant. På en auktion i Oderljunga för några år sedan såldes tre kistor. Den ena hade tillhört en avliden kyrkoherde i pastoratet, den var omålad, men försedd med ett knappasttydbart årtal, den inköptes av Perstorps Hembygdsförening och ingår i dess samlingar. De två andra voro vackert målade med blommrankor och hade årtal från 1800 talets mitt. De inköptes av samlare från annan ort. Målade kistor finnas å flera ställen, men flera ha i nyare tid övermålats. Kistor med på insidan målat lock kan ha förekommit, jag har dock aldrig sett sådana här. Att brudar medförde kistor, innehållande av dem själva tillverka vävnader, har omtalats. I det lilla fack, som kallades "läddikan" vid kistans ena gavelända, förvarades småsaker, stundom örtakvastar av den s.k. midsommarkvasten, vilken ungmön plockat under tystnad och lagt under huvudkudden för att i drömmen få se sin tillkommande. Lavendelkvastar förekommo även, detta troligen för att vävnaderna skulle ha en frisk lavendeldoft. I mitt hem förvarads gåsvingar, som tillvaratogs vid gåsslakten, i ena "läddikan". Dessa vingar användes till att sopa träget rent från mjöl efter bakning. I den andra förvarades spolar och skyttlar till vävstolen. - Huruvida män även hade sina tillhörigheter i en egen kista, är ej berättat, men torde ha varit fallet på något ställe. Därpå tyder den omständigheten, att dessa båda kistor funnits i samma hem och äro lika till utseendet. - Vid vilken tid kistor ersattes av skåp, är omöjligt att avgöra. Troligen skedde det under en lång följd av år, så att yngre folk alltmer började använda skåp. Både kistor och skåp ha använts samtidigt, vilket fram-

går av årtalen. Artur Pålsson i Perstorp har ett skåp, som bär årtalet 1821. Det har varit hans farmors mors. Hos Oscar Pålsson i Lycke i Vedby socken fanns ett skåp av ungefär samma ålder, det hade varit hans farfars fars. Skåpet skänktes 1952 till Åsbo Häraders Hembygdsförening och förvaras nu i föreningens fornstuga i Hyllstofta. Det är målat i grön färg med blomkvistar på dörarna. Ett annat dylikt skåp fanns bland kvarlåtenskapen vid en auktion i Ebbarp för några år sedan. Det var målat i helt blå färg. Det inköptes av August Bengtsson härstädes, huruvida det är i behåll är ej bekant. Nu nämnda skåp voro stora klädsåp. De voro delade i två "rum" varav det ena hade hyllfack. Dessa voro avsedda för förvaring av underkläder. Det andra "rummet" hade upptill anbragta träpinnar för hängning av gängkläder. Nedersta delen av skåpet var en avdelning för sig. I denna fanns två utdragbara lådor. Denna del kallades "skåpfoten". Ovandelen kunde lyftas av denna, för att underlätta möbelns flyttning. Skåpens höjd var ofta så stor, att de räckte upp till loftet. Det hände t.o.m. på ett ställe, hos f. soldaten Olof Kjellson i Ebbarp, att ett stycke av ena bjälken måst huggas bort för att skåpet skulle få plats. Skåpen brukade ha sin plats i det rum i boningshuset, som vanligen kallades "kammaren". Någon bestämd plats i detta rum torde icke ha förekommit. Ordspråket "den som bestämmer var skåpet skall stå", torde ha uppkommit vid diskussion mellan makar om skåpets plats. -

Hängskåp förekommo i olika storlekar och med varierande utseende. Vanligen hade de två dörrar, men endast ett rum, försett med hyllor. Sådana skåp användes ofta i spiskamrarna som förvaringsplats för Smör, ost och kryddor. De flesta torde ha varit omålade, men sådana målade i blå färg förekommo. Storleken varierade, men en höjd av ~~11x2~~ en och en halv aln och bredd av en och en kvart voro vanligast. De som voro av mindre format hade endast en dörr. Stundom förekom å denna en målad blomma. Ett sådant skåp finnes i "Ebbarps Hus", en backstuga som äges av Perstorps Hembygdsförening.

En annan typ av skåp var hörnskåpet. Detta hade sin plats i den hörna av den s.k. storstugan, där hufvudstugan hade sin plats vid ändan av matbordet. Hörnskåpet räckte från loftet ner till cirka en aln från den väggfasta bänken. Dess nedersta del var försedd med dörr. Ovanför denna fanns ett fack utan dörr, med kantbräder som hade utskärningar. Längst uppe fanns ett fack med en liten dörr. Dessa hörnskåp voro förvaringsplats för porcelin. I det öppna mittfacket stod vanligen dricka kruset och hufvudstugans brännvinsflaska. Färgerna på dessa skåp voro varierande. I mitt hem fanns ett sådant målat i rödbrun färg. Det var av fur och har för länge sedan fallit sönder. Hos Oscar Olsson i Hägnaden Oderljunga socken finnes fortfarande ett sådant skåp i gott skick. Det kvarsitter å sin plats, bordet med de väggfasta bänkarna stå även kvar och användas dagligen. Skåpet är här grönmålat. Hos ovan nämnde Oscar Pålsson i Lycke finnet hörnskåp av annan typ, något mindre och med endast två fack. (Foto Bifogas). -

Möbler av skåptyp, men smala och med endast en dörr och innehållande ett klädfack kallades "pilstaler", troligen en dialektform av ordet pedestal. Drängar hade vanligen sådana. De voro av björk eller fur. Färgen kunde vara brun, gul, blå eller flammiig i svart och gult. -

De äldsta skåpems målade blommönster och initialer voro säkerligen målade för fri hand. Schablonmålning torde vara från 1800 talets mitt och senare. Ännu senare är den med ådring försedda målningen. Den torde vara från 1870 talet och efteråt. -

Byråer voro vanligen målade i helt gult, blått eller brunt. Blommönster å dem har sällan förekommit. -

Målade klappträn "torskklar" och skäkteträn voro vanligen fästmansgåvor. Det fanns de som voro rikligt bemålade med blomrankor i alla färger. Grundfärgen var oftast blått eller grönt. Jag har ett skäkteträ, som varit min mors, hon torde ha fått det vid tju-

dig ålder, ty det bär årtalet 1869. Det är helt blått med en E-formad slinga i rött och har initialerna och årtalet i svart. Sådana skäkteträn äro ganska vanliga i orten och stundom uppsatta som väggprydnader. Ett flertal sådana ingå i Hembygdsföreningens samlingar. Några klappträn finnas där också och av dem tvenne med utsökt vackra målningar i blommönster å grön bottenfärg. De ha tillhört två bonddöttrar Bengtsson i Ebbarp. -

Målade vaggor har det funnits, men det är många år sedan man sett någon sådan.-

En möbel som förr fanns i varje bondehem var kommoden. Den var vanligen målad i brun eller röd färg. Ådring med mörkare färg förekom å dem. Någon sådan med blommönster har ej iakttagits. Troligen tillkom kommoden så sent att endast målning med ådring förekom då. -

Vilka färgstoffer som användes till målning av de gamla möblerna är omöjligt för en icke fackman att avgöra. Att linolja och torkämnenä zerotin och terpentin använts har jag hört omtalas. Men om de användes å de äldsta möblerna är jag okunnig om. -

Av de gamla målarmästarna har det funnits en i denna by. Han hette Ola Nilsson, men kallades vanligen "Snärjes Ola", enär han var född i ett torp under fältpredikantbostället Tostarp, kallat "Snärjet". Ola som avled 1898, var ogift, han hade mästarbrev i flera yrken, men sysselsatte sig med måleri. Alla de möbler, som tillverkades av möbelsnickare i denna ort, voro säkerligen målade av honom. Enligt de många historier som berättats om honom, måste han ha varit en spektakelmakare. Den år 1950 avlidne nämndemannen Sven Johansson, född 1868, berättade att Ola målde möblerna i hans föräldrahem. Där fanns flera döttrar och var och en av dem skulle ha ett skåp. Som de de voro intresserade av att se hur målningen utfördes, ville de gärna titta på medan Ola målade. Han kände sig väl besvärad av deras ständiga nyfikenhet, kanske var han rädd om någon yrkeshemlighet, han

fann då på en ide, att få dem att avlägsna sig från det rum, där han utförde arbetet. "Jaha" sade Ola "nu skall jag ådra, då kan man inte ha kläder på sig". Han avtog rocken och västen och fortsatte med att knäppa upp hängslena. Då försvunno flickorna och han fick arbeta ifred.

Vad målningsarbete kostade i dessa tider är obekant. Utbildning till målare skedde genom att vara lärling hos någon mästare. Först när godkänt mästarprov utförts kunde någon få åtaga sig arbete för egen hand. Som målaren mestadels utförde sitt arbete i gårdarna, fick han som det hette "gå omkring och måla". Han färdades till fots, de verktyg han använde voro ju lätta att bära. Penslarna, vanligen av tagel och nöthår, kunde inköpas på marknader och av kringfarande handlare. En viktig sak var spackelspaden, som helst skulle vara av horn. Sådana tillverkades av skedmakare. Målaren hade även en s.k. målarsten, en oljesten å vilken han gned färgkornen till stoft. -

Någon målare på denna ort, som deltagit i kyrkmålningar, har ej omtalats. Vem som utfört målerierna på de gamla bänkdörrarna som borttogos ur Perstorps kyrka 1899, vet ingen numera. De hade blå bottenfärg med blommor i rött och grönt. Från vilken tidsepok de härleda är obekant. ----

6